

Almancadaki ikili Ad+Ad Birleşimlerinde önekimsiler¹**Neriman NACAĞ²****APA:** Nacak, N. (2020). Almancadaki ikili Ad+Ad Birleşimlerinde önekimsiler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (07), 468-476. DOI: 10.29000/rumelide.808743.**Öz**

Yeni sözcüklerin oluşum yolları ve adın hal çekimlerinin aksine sözcük üretimiyle ilgilenen sözcük yapımı, biçimbilimin alt alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni sözcükler, eklerle oluşabildiği gibi iki sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu *birleşimler* yoluyla da gerçekleşmektedir. Biçimbilimde sözcük yapıcı biçimbirimler olarak adlandırılan bu ekler (önek, sonek, kaplayıcı ek), Almancada sözcük yapım yollarından biri olan *türetme* yoluyla sözcük üretimine katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda iki bağımsız sözcüksel biçimbirimin yan yana gelerek oluşturduğu oluşumlar, yani *birleşimler* de sözcük yapım yollarından bir diğeridir. Bu ekler, bu birleşimlerde birinci ya da ikinci bağımsız sözcüksel biçimbirime eklenerek de sözcük üretimini sağlamakta ve kendi yapıları içinde sınıflar oluşturmaktadırlar. Diğer yandan söz konusu olan bu eklerin dışında ise tam olarak önek ya da sonek olmayan ancak onlar gibi hareket eden önekimsi ve sonekimsiler de mevcuttur. Önek ya da sonek eklendiği birime bağımlı iken, önekimsi ve sonekimsiler bağımsız sözcüksel biçimbirimlerdir. Bağımsız sözcüksel biçimbirim olmakla birlikte, eklendiği sözcüklerde aynı işlevi üstlenerek önek ve sonek gibi hareket ederler. Çalışmada belirlenen çerçevede dâhilinde Almancadaki birleşik sözcüklerden yalnız İkili Ad+Ad birleşimleri ele alınacaktır. Derleme *Wahrig Deutsches Wörterbuch* adlı sözlüğün 2011 baskısı esas alınarak yapılmıştır. Çalışmanın amacı gereği yabancı sözcükler derleme dışı tutulmuştur. Derlenen birleşimlerde sadece önekimsiler araştırılmış, çalışmaya sonekimsiler dâhil edilmemiştir. Çalışmada biçimbilimsel yöntem kullanılarak İkili Ad+Ad Birleşimlerinde önekimsilerin yapısal özellikleri incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Biçimbilim, sözcük yapımı, biçimbirim, önekimsiler**Prefixoids of binary noun + noun combinations in German****Abstract**

Word formation, unlike the conjugation of nouns, emerges as a sub-field of morphology that includes the formation of new words and enables word production. In addition to being formed with affixes, new words also occur through combinations of two words coming together. These suffixes (prefix, suffix, covering suffix), which are called word-forming morphemes in morphology, contribute to word production through derivation, which is one of the ways of making words in German. At the same time, formations formed by two independent lexical morphemes, that is, combinations, are another way of making words. These suffixes are added to the first or second independent lexical morphemes in these combinations, and they provide word production and form classes within their own structures. On the other hand, apart from these suffixes, there are prefixoids and suffixoids that are not exactly prefixes or suffixes, but act like them. While the prefix or suffix is dependent on the unit to which it is added, prefixoids and suffixoids are independent

¹ Bu makale Neriman Nacak'ın "Almancadaki İkili AD+AD Birleşimlerinde Biçimbilimsel Açından Sözcük Yapımı" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr., neriman_nacak@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3737-6197 [Makale kayıt tarihi: 14.09.2020-kabul tarihi: 20.10.2020; DOI: 10.29000/rumelide.808743]

lexical morphemes. Although they are independent lexical morphemes, they act as prefixes and suffixes, assuming the same function in words to which they are added. Within the framework determined in the study, only Binary Noun + Noun combinations among the compound words in German were handled. The review is based on the 2011 edition of the Wahrig Deutsches Wörterbuch dictionary. For the purpose of the study, foreign words were excluded from the compilation. In the compiled combinations, only the prefixoids were searched, the suffixes were not included. In the study, structural properties of prefixes in Binary Noun + Noun Combinations were examined by using the morphological method.

Keywords: Morphology, word formation, morpheme, prefixoids

Giriş

Bir dilde sözcük üretimi çeşitli yollarla gerçekleşebilmekte ve dilden dile farklılık gösterebilmektedir. Sözcükler yapı çözümlenmeleri bağlamında incelenmektedir. “*Bu yapı- çözümlenici yaklaşım içinde biçimbilim, dilbilimin bir alt- alanı olarak belirlenmiştir. Yapısalcı biçimbilim çalışmaları, bir bütünü (sözcüğü) oluşturan birimleri betimleyip, bu birimlerin bir araya gelişlerini belirleyen kuralları açıklarken, biçimbirimi (morpheme) temel birim olarak ele almıştır. Kökler ve ekler kendilerine özgü işlevleri ile birer biçimbirimdirler. Sözcükler, biçimbirimlerin kurallı birliktelikleriyle oluşurlar ve yine yapısal çözümlenmelerle biçimbirimsel bileşenlerine ayrıştırılabilirler*” (Büyükkantarcıoğlu, 2000). Biçimbilim terminolojisinde biçimbirim (Alm. *Morphem*) anlam taşıyan en küçük birim olarak tanımlanır (Pelz, 1990, s. 105). Söz konusu ekler ise biçimbilimde sözcük yapıcı biçimbirimler olarak adlandırılmakta ve sözcük yapım yollarının ana türlerinden biri olan türetme (Alm. *Derivation*) yoluyla sözcük üretimine katkı sağlamaktadırlar. Türkçedeki sözcük yapıcı biçimbirimler sonekler iken, Almancada ise bu işlevi önekler (bir biçimbirimin önüne gelen ek, Alm. *Präfixe*) ve sonekler (bir biçimbirimin sonuna gelen ek, Alm. *Suffixe*) ya da içekler yerine getirirler (Pelz, 1990, s. 117). Bu duruma karşılık olarak günümüz Almancasında içeklerin bulunmadığına dair görüşler bulunmaktadır (Naumann, 2000, s. 52). Önek ve soneklerle yapılan türetmelere ek olarak temel biçimbirime hem önek hem de sonek gelerek oluşan türetmeler de Almancada kaplayıcı ek* (Alm. *Zirkumfix*) olarak karşımıza çıkmaktadır (Ernst, 2004, s. 119). Özetle Almancada türetme eklerle (Alm. *Affixe*) gerçekleşmektedir. Örneğin, *sicher*; *un*+ *sicher* (önekS →S), *Glück*; *glück*+ *lich* (A_{sonek}→S.), *Un*+ *sauber*+ *keit* (önekS_{sonek}→A). Ekler yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi eklendiği biçimbirimin türünü de değiştirebilmektedir. Almancada türetmenin yanı sıra sözcük yapım yollarından bir diğeri de *birleşim*dir. Genel olarak birleşim “*en az iki sözcüksel biçimbirimin; bir veya birden fazla sözcük yapıcı biçimbirimlerin ya da çekimsel biçimbirimlerin birleşmesiyle oluşmaktadır*” (Pelz, 1990, s. 117). Örneğin, Almancada “*Autobahn*”, *Auto* (birinci sözcüksel biçimbirim)+*Bahn* (ikinci sözcüksel biçimbirim), Türkçede ise “*sesbilim*”- biçimbirimlerine ayrıldığında *ses* (birinci sözcüksel biçimbirim)+*bilim* (ikinci sözcüksel biçimbirim), şeklinde iki temel biçimbirimin ya da sözcüksel biçimbirimin bir araya gelmesiyle birleşim gerçekleşmektedir. Söz konusu olan bu birleşimler ve sözcük yapıcı biçimbirimler, biçimbilimin alt alanı olan sözcük yapımının (Alm. *Wortbildung*) alanını oluşturmaktadır. Christine Römer ve Brigitte Matzke sözcük yapımını, sözcük yapım süreçlerini ve onların bulgularını betimleyen, dilde hazır var olan öğelerden yeni sözcüklerin oluşumuyla ilgilenen (2003, s. 61) bir alan olarak tanımlamaktadırlar. W. Schöneck’ e göre ise sözcük yapımı, söz varlığında bulunan karmaşık sözcüklerin temelinde yatan yapıları ve süreçleri araştıran bir alandır (Schöneck, 2005, s. 104). Genel bir ifadeyle sözcük yapımı, yeni sözcüklerin oluşumları ve oluşum süreçlerini, yollarını araştıran, betimleyen bir alandır. Sözcük

* *Zirkumfix* terimi açıklamalardan yola çıkılarak *kaplayıcı ek* olarak Türkçeye çevrilmiştir.

yapımı, biçimbilimin alanı olmasının yanı sıra sözdizimi ile de etkileşim içindedir. Christine Römer ve Brigitte Matzke, “*karmaşık sözcükler, sözdizimsel yapılar gibi parça- bütün- ilişkisi içerisinde sıkı bir hiyerarşik sırayla kurulduğunu*” (2003, s. 65) ifade ederek sözcük yapımının sözdizimsel boyutuna değinmektedirler. Bernd Naumann’a göre sözcük yapımlarında sözdizimsel açıklama³ (Alm. *Paraphrasierung*) yapılabilmektedir. Bu açıklama sayesinde bazı sözcük yapımlarının açıklanmasına olanak sağladığını da dile getirmektedir. Örneğin *Schreibmaschine* gibi bir birleşimin sözdizimsel olarak “*Maschine, mit der man schreiben kann* (yazının yazılabildiği makine)” şeklinde açıklaması yapılabilmektedir (Naumann, 2000, s. 28) ve böylelikle karmaşık yapılar sözdizimsel boyutta anlaşılır hale gelmektedir. Diğer yandan sözcük yapımı ve anlambilim arasındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir:

Sözcük yapımı aynı zamanda anlambilimin tüm meseleleriyle ilgilenir; bu meseleler eşsüremlisistemantik ve artsüremlisistemantik tarihsel bakış açısı altında onların ifade biçimleriyle yapısal anlamı ve kullanıldığı yerlerdeki anlamları arasındaki ilişkiyle ilgilenir (Naumann, 2000, s. 1).

Peter Eisenberg sözcük yapımının anlam ve sözdizimsel boyutuna dikkat çekmektedir:

Sözcüklerin bir biçimsel bir de anlamsal tarafı vardır. Biçimsel tarafı sözcüksel dizilim diye de adlandırılan sözdizimsel paradigmalardır. Bu paradigmlar bir yığın sözcük biçimlerinden ve ulamlardan oluşmaktadır. Anlamsal tarafı ise paradigmlar tüm sözcük biçimlerinde ortak olan sözcüğün anlamıdır (Eisenberg, 2013, s. 201).

Süer Eker ise sözcük yapımının anlam ve sözdizimi arasındaki ilişkinin önemini şu şekilde belirtmektedir:

Biçim birimlerin ancak anlam ve söz dizimi ilişkisinde işlevsellik kazanabileceği, biçim birimleri tümceden, bağlamdan ayrı, tek başına düşünmenin doğru olmadığı unutulmamalıdır (Eker, 2013, s. 263).

O halde sözcükler iki düzende işlemektedir: sözdizimsel-anlamsal düzey. Böylelikle karmaşık sözcüklerin açıklanmasına çözümlenmesine olanak sağlanmaktadır. Sözcüklerin biçimbilimsel-anlamsal boyutu Hans Altmann’a göre “*sözcük yapımı ürünlerinin anlamı, her bir bileşenlerin anlamlarından ve bileşenler arasındaki ilişkilerin anlamlarından elde edilir*” (2011, s. 51). Bu boyutta en önemli ölçüt nedenlilik (Alm. *Motiviertheit*) ilkesi görülmektedir. Biçimbirimler bir araya gelirken belirli nedenli (Alm. *motiviert*) bir ilişki içerisinde birleşebilmektedir. *Buch, Hund, kitap, köpek* gibi anlamlı en küçük birimler sözcüksel aynı zamanda temel biçimbirim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu biçimbirimleri oluşturan ses dizisi (Alm. *Lautfolge*) ile gösterilen, yani kastedilen şey arasında herhangi bir ilişki yoktur. Bu yüzden de nedenlilik bulunmamaktadır. Bu durum Ferdinand de Saussure’ün göstergebilimde bahsettiği nedensizlik (Alm. *Arbitrarität*) ilkesine dayanmaktadır. Bu durumda birleşimler de, anlamsal açıdan yarı nedenli (Alm. *teilmotiviert*), tam nedenli (Alm. *vollmotiviert*) ya da kalıplaşmış (Alm. *idiomatisiert*) olmak üzere üç şekilde değerlendirilmektedir. Christine Römer ve Brigitte Matzke de yarı nedenli birleşimlerde onu oluşturan birleşenlerin anlamıyla sözcüğün genel anlamı arasında bir ilişki bulunduğundan, fakat kalıplaşmış (Alm. *idiomatisiert*) oluşumlarda bileşenler arasındaki anlamsal ilişkinin artık belirgin olmadığından bahsetmektedir. Diğer bir deyişle bu tür biçimbirimlerin, biçimbilimsel-anlamsal ilişkisi açık değildir. Örneğin Türkçede *çadıruşağı* birleşimi; *çadır+uşağı* şeklinde iki bağımsız sözcüksel biçimbirimden oluşmakta ve bir bitki türüne karşılık gelmektedir. Ancak birleşimi oluşturan öğelerin anlamıyla, birleşimin işaret ettiği anlam ile gösterileni arasında bir bağ bulunmamaktadır. Bu yüzden, nedenli bir

³ **Açıklama** (Alm. *Paraphrase*, *Umschreibung*, Fr. *Paraphrase*, İng. *Paraphrase*). Anlamına bir değişiklik getirmeden bir birim ya da bir tümceyi, betiği açıklayan ve kalkış noktasındaki biçimden daha uzun olan söz. Açıklama kavramı sözbilimde oluşarak dilbilimde de benimsenmiştir. Üretici dilbilgisi bu kavrama ayrıcalıklı bir yer verir (Vardar, 2002, s. 11-12)

birleşim söz konusu değildir, diğer bir deyişle artık kalıplaşmıştır. Diğer bir durum ise Saussure'e göre biçimbirim bileşimleri (Alm. *Morphemkombinationen*) tek yapıli biçimbirimlere (Alm. *Monomorphem*) göre nispeten nedenlidir (Naumann, 2000, s. 36-37).

Görüldüğü üzere sözcük yapımını diğer alanlardan tamamen bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Sözcük yapım süreci sözdizimsel, anlamsal ilişkilerle bir araya gelerek gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle sözcük yapımı, anlambilim ve sözdizimi alanlarından da faydalanmaktadır.

1. Önekimsiler (Alm. Präfixoide) ve sonekimsiler (Alm. Suffixoide)

İkili Ad+Ad birleşimlerinde bileşenler bir takım biçimsel özelliklerle yan yana gelebilmektedir. Temel olarak iki bağımsız sözcüksel biçimbirimin yan yana gelmesiyle birleşimler oluşmaktadır. Önek, sonek, kaplayıcı ek gibi bağımlı biçimbirimler ise birleşimlerdeki ilk öğeye, ikinci öğeye ya da her ikisine eklenerek yeni sözcük oluşumlarını sağlamaktadırlar. Önekler bağımlıdır ve bir temel biçimbirime eklenerek anlamlı hale gelebilmektedir.

Öneklerin ya da soneklerin yanı sıra önekimsiler (Alm. *Präfixoide*) ve sonekimsilerden de (Alm. *Suffixoide*) bahsetmek yerinde olacaktır. Söz konusu olan bu ekler, önek ve soneklerin aksine bağımsız sözcüksel biçimbirim olarak var olan, ancak önek ya da sonek gibi hareket eden biçimbirimlerdir. Diğer bir deyişle bu ekler tam anlamıyla ne önek ne de sonektir. Çünkü önekimsiler ya da sonekimsiler bağımsız sözcüksel biçimbirimlerdir, anlamlıdır.

Birleşimlerde bağımsız sözcüksel biçimbirim gibi görünseler de aslında önekimsi ya da sonekimsidir. Bu ekler sadece işlevi bakımından öneklere ya da soneklere benzemektedir. Bu özelliğinden dolayı kaynaklarda yarı ek (Alm. *Halbpräfix*) olarak da değerlendirilirler. *Affenliebe* gibi bir sözcük ikili Ad +Ad birleşimi yapısı gibi görünmektedir. Ancak *Affe-n* biçimbirimi Türkçede *maymun*; *Liebe* ise *aşk*, *sevgi* anlamındadırlar. Birleşimde ise *Affe-n* anlamının dışına çıkarak *Affenliebe aşırı aşk*, *çılğınca aşk* gibi karşılık bularak temel biçimbirimi anlamca kuvvetlendirmekte, yarı önek gibi hareket etmektedir. Diğer yandan *Zeug* biçimbirimi de aslında bağımsız bir biçimbirim olmakla birlikte eklendiği sözcüklere "topluluk" anlamı katmaktadır ve sonek gibi hareket etmektedir: *Werkzeug*, *Spielzeug* vb. Bu yüzden bu birimler iki bağımsız temel biçimbirim birleşimi şeklinde değil önek ve sonek gibi değerlendirilmekteyiz (Elsen, 2011, s. 68-70). Bundan dolayı bu tür yapılanmalar ikili birleşim gibi düşünülmemelidir.

Önekimsi ve sonekimsi, ek işlevi yüklenebilmekte ve yeni sözcük oluşumlarına katkıda bulunmaktadırlar. Bu ekler temel anlamının dışında başka bir anlam taşırlar. Ve birleştiği temel biçimbirimlerin anlamı güçlendirebilmektedirler. Almancadaki önekimsiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Önekimsiler (Alm. Präfixoide)	Örnekler	Yüklendiği Anlam
<i>Affen-</i>	Affenarbeit	'çok büyük'
<i>Bilderbuch-</i>	Bilderbuchehe	'uygun, ideal'
<i>Bomben-</i>	Bombenfest	'çok büyük'
<i>Grund-</i>	Grundbaustein	'temel, esas, ana, önemli'

<i>Haupt-</i>	Hauptsache	'ana, önemli, esas'
<i>Heiden-</i>	Heidenangst	'çok büyük'
<i>Mords-</i>	Mordsgeschrei	'çok büyük'
<i>Ober-</i>	Oberbonze	'çok büyük, en üst, baş'
<i>Pfunds-</i>	Pfundswetter	(daha çok lehçede) 'çok iyi'
<i>Riesen-</i>	Riesenhunger	'çok büyük'
<i>Sau-</i>	Sauarbeit, Sauangst	'çok kötü' 'çok büyük'
<i>Scheiß-</i>	Scheißlehrer	'çok kötü'
<i>Schlüssel-</i>	Schlüsselproblem	'temel, esas vb.'
<i>Schweine-</i>	Schweinekerl Schweinegeld	'çok kötü' 'çok fazla'
<i>Spitzen-</i>	Spitzenfilm	'çok iyi'
<i>Traum-</i>	Traumfigur	'çok iyi' (Elsen, 2011, s. 68-69)

Almancadaki son ekimsiler de aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Sonekimsiler (Suffixoide)	Örnekler	Yüklendiği Anlam
<i>-gut</i>	Pflanzgut	'topluluk'
<i>-kraft</i>	Arbeitskraft	'genelleştirme, beceri, yetenek'
<i>-werk</i>	Schuhwerk	'topluluk'
<i>-wesen</i>	Gesundheitswesen	'topluluk'
<i>-zeug</i>	Spielzeug	'topluluk' (Elsen, 2011, s. 70)

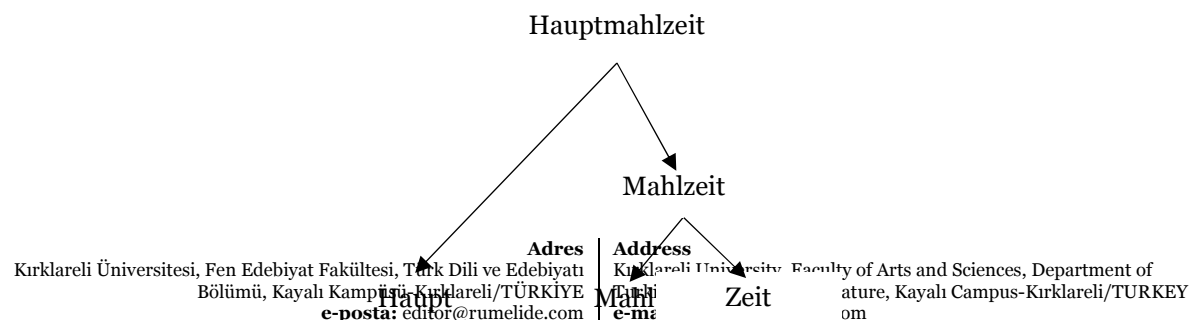
Listede görüldüğü gibi önekimsiler ve son ekimsiler işlevleriyle birlikte belirtilmiştir. Bu ekler ikili Ad+Ad birleşimlerinde de görülebilmektedir. Önekimsi ve son ekimsilerle oluşan birleşimler, üç bağımsız biçimbirimin birleşmesi gibi görünse de derin yapıda önekimsi ya da son ekimsi olarak hareket ettiği biçimbilimsel bir çözümlemeyle ortaya çıkmaktadır.

2. İkili Ad+Ad birleşimlerinde önekimsiler

2.1. önekimsi[Ad+Ad] Birleşimleri

önekimsi[Ad+Ad] birleşimlerinde yapısal olarak önekimsi ne birinci öğeye ne de ikinci öğeye bağlıdır, ikili Ad +Ad birleşiminin önüne gelmektedir. *Hauptmahlzeit* birleşimi bu yapıya örnek oluşturur:

Hauptmahlzeit (ana öğün) birleşimi üçlü birleşmiş gibi görünse de *Haupt* biçimbirimi önekimsi

işlevi yüklenmektedir.

Bir önekimsi birinci bağımsız biçimbirime ya da ikinci bağımsız biçimbirime bağlanabilmektedir. Fakat önekimsi her zaman önünde bulunduğu ada bağlıdır gibi düşünülmemelidir. *Hauptmahl* gibi bir birleşim mevcut değildir. O halde birleşim *Haupmahl+Zeit* şeklinde parçalarına ayrılamamaktadır. Bu nedenle ilk öğeye bağımlı değildir. Birleşim ancak *Haupt+[Mahl+Zeit]* şeklinde anlamlı en küçük parçalarına ayrılabilir.

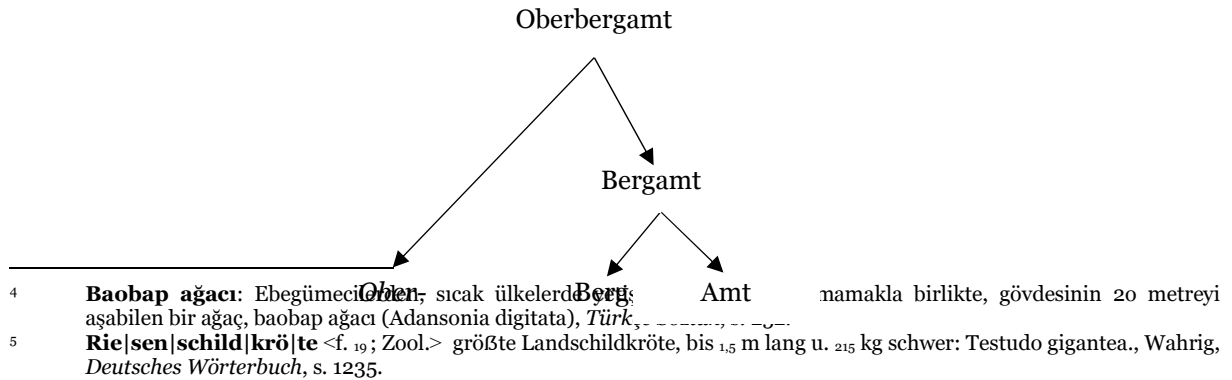
Bu durumda önekimsi ikili Ad+Ad birleşiminin, diğer bir deyişle *Mahlzeit* (öğün) birleşiminin önüne gelerek *Hauptmahlzeit* (ana öğün) birleşimi oluşturmaktadır.

Birleşim	Anlam	Önekimsi	Birleşim	
Affenbrotbaum	<i>baobap ağacı</i>	<i>Affen-</i>	<i>Brotbaum</i>	
			<i>Brot</i>	<i>Baum</i>
Riesenschildkröte	<i>büyük kaplumbağa</i>	<i>Riesen-</i>	<i>Schildkröte</i>	
			<i>Schild</i>	<i>Kröte</i>

Affenbrotbaum (*baobap ağacı*⁴) ve *Riesenschildkröte*⁵ (*büyük kaplumbağa*) birleşiminde de *Hauptmahlzeit* örneğinde olduğu gibi önekimsi birinci öğeye değil, birleşimin önüne gelmektedir. *Affenbrotbaum* birleşimi de *Affen+[Brotbaum]* şeklinde bir yapı sergiler. Birleşim ile birleşimin işaret ettiği şey arasında benzerlik ilişkisi olduğu söylenebilir.

Riesenschildkröte birleşiminde ise; *Schild* temel anlamıyla *kalkan*, bir diğer anlamı da yengeçlerin ya da böceklerin sırtında, kafasında vb. bulunan, bir diğer adı bağa olan *kabuktur*. *Kröte* ise iki yaşamlılar (hayvanlar, örn. kurbağagiller), diğer bir anlamı da bu sınıftan olan bir tür familya olan kara kurbağasıgiller anlamına gelmektedirler. *Schildkröte* birleşiminde işaret ettiği canlının (*kaplumbağa*) özellikleri birleşim öğeleriyle belirtildiği göze çarpar. Bu yapıyla birleşim ilgi birleşim türü özelliği taşır. *Riesen-* ise önekimsi işleviyle birleşime ‘çok büyük’ anlamı katmaktadır: *Riesenschildkröte*: *büyük kara kaplumbağası*. Birleşimde *Riesen-* önekimsisi de *Affen-* gibi birinci öğeye bağlı değildir, birleşimin önüne gelmektedir.

Edatların (Alm. *Präpositionen*) kendi sözcük türünün dışına çıkarak aynı zamanda önek olabilmektedir. Diğer yandan *ober-* gibi edatlar önekimsi de olabilmektedirler: *Ober* edatı diğer edatlar gibi sözcük türü itibariyle dilbilgiseldir, aynı zamanda *Haupt-* gibi bağımsız biçimbirimdir. Bu duruma ek olarak İkili Ad+Ad birleşimlerinde de *ober-* önekimsi işleviyle birleşimlerde de

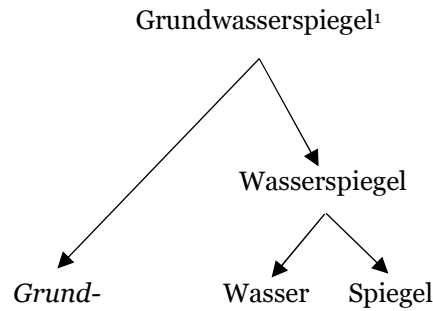

bulunabilmektedir:

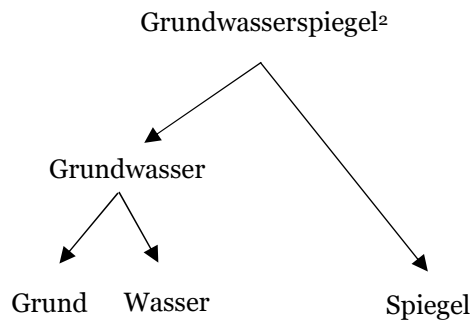
Oberbergamt birleşiminde *ober-* önekimsisi, *Bergamt* birleşiminde birinci öğeye değil birleşiminin önüne gelmektedir. *Bergamt* birleşiminde *Berg* biçimbirimi *dağ*, *Amt* biçimbirimi ise *daire (resmi)*, *büro* vb. anlamlara gelmektedir. İkisinin oluşturduğu anlam ise *Maden Denetleme Dairesi*'dir. *Ober-* önekimsisi maden denetleme dairesinin üstü, üst makamını belirtmektedir, bu özelliğiyle önekimsidir: *Oberbergamt: Maden Başmüfettişliği*.

Oberbürgermeister birleşiminde de *ober-* önekimsi olarak *Bürgermeister* birleşiminin önüne gelmektedir. Birinci öge olan *Burg* biçimbirimine *-er* soneki gelerek addan ad türetimi gerçekleşmektedir (*Bürger; halk, vatandaş*) *Bürger* biçimbirimi de *Meister* (*üstat, şampiyon, diğer anlamlarından biri de başkan*) biçimbirimi ile birleşerek yeni bir sözcük oluşumunu sağlarlar: *Bürgermeister: Belediye Başkanı; Oberbürgermeister: Büyükşehir Belediye Başkanı*.

Önekimsiler birinci bağımsız sözcüksel biçimbirime, ikinci bağımsız sözcüksel biçimbirime ya da ikili Ad+Ad birleşiminin önüne gelebilmektedir. Ancak bazı durumlarda parçalanabilirlik açısından iki türlü çözümleme olanağı görülebilmektedir.

Grundwasserspiegel (yeraltı su yüzeyi) birleşiminin yukarıdaki çözümlemeye önekimsi[Ad+Ad] yapısı sergiler. Birleşim aynı zamanda şu şekilde de çözümlenebilir:

Birleşim, ikinci çözümlemeye ise önekimsiAd +Ad yapısı sergiler. Bu şekilde iki türlü çözümlemeye olanak sağlaması hem *Grundwasser* hem de *Wasserspiegel* birleşimlerinin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Aynı yapısal özelliği taşıyan diğer örnekler tablodaki gibidir:

1. Biçimbilimsel çözümleme:

Birleşim	Önekimsi (Alm. Präfixoid) + birinci bağımsız sözcüksel biçimbirim	İkinci bağımsız sözcüksel biçimbirim
Grundwortschatz	Grundwort	
	Grund-	Wort
Hauptbahnhof	Hauptbahn	
	Haupt-	Bahn

2. Biçimbilimsel çözümleme:

Birleşim	Önekimsi (Alm. Präfixoid)	Birleşim
Grundwortschatz	Grund-	Wortschatz
		Wort
Hauptbahnhof	Haupt-	Bahnhof
		Bahn

Örneklere de görüldüğü üzere birleşimler biçimbilimsel olarak iki tür çözümlemeye elverişlidir. Birleşimlerin anlamlarından yola çıkılacak olursa şu şekilde bir sonuç karşımıza çıkar;

Grund+[Wasser+Spiegel; *su yüzeyi*] yapısında önekimsi genel birleşimin önüne gelmekte ve *temel su yüzeyi* gibi bir anlam teşkil etmektedir. *Grundwasser* (*yeraltı suyu*)+Spiegel (*yüzey*) çözümlemesinde ise *yeraltı suyu yüzeyi* anlamı ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle birleşimlerin bir araya gelerek ortaya çıkan genel anlamla bu yapı örtüşmektedir. O halde tabloda gösterildiği gibi ikinci çözümleme anlama daha uygundur. Ancak birinci çözümleme de biçimbilimsel açıdan yanlış değildir.

Grundwortschatz (*temel sözcük bilgisi*) ve *Hauptbahnhof* (*merkez gar, tren istasyonu*) örnekleri de *Wasserspiegel* gibi aynı yapısal özelliği sergilemektedir. Genel birleşimin anlamıyla birleşimi oluşturan biçimbirimlerin anlamlarından yola çıkılacak olursa ikinci çözümlemeler Grund+[Wort+Schatz; *sözcük bilgisi*]; Haupt+[Bahn+Hof; *tren istasyonu*] temel anlamı karşılamaktadır.

3. Sonuç

Çalışmada ele alınan önekimsiler, birer ek gibi değerlendirildiğinden, birleşimler üç ayrı bağımsız biçimbirim olarak değerlendirilmemiştir. Birleşimler en küçük parçalarına ayrılıp incelenerek, önekimsilerin birleşimlerdeki yapısal özellikleri biçimbilimsel açıdan tespit edilmiştir. Yapılan alışma sonucunda önekimsilerin İkili Ad+Ad Birleşimlerinin önüne gelerek önekimsi[Ad+Ad] yapısını oluşturduğu çıkarımına varılmıştır.

İncelemeye göre edatların önekimsi gibi hareket ettikleri gözlemlenmiştir: *Oberbürgermeister* (*Büyükşehir Belediye Başkanı*): Ober-+[Bürger+Meister]. Diğer yandan *Grundwasserspiegel* örneği ele alınacak olursa, *Grundwasser* ve *Wasserspiegel* gibi birleşimlerin varlığından dolayı, biçimbilimsel olarak iki türlü çözümlemeye olanak sağladığı görülmektedir. Birleşim [Grund-+Wasser]+Spiegel şeklinde çözümlenebilmektedir. Ancak bu durumda önekimsiAd+Ad şeklinde bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu yapıya göre önekimsi birinci ögeye bağlıdır. Ayrıca birleşim, Grund+[Wasser+Spiegel] şeklinde de parçalarına ayrılabilir ve önekimsi[Ad+Ad] yapısını oluşturmaktadır. Öyle ki bu durumda önekimsi ne birinci ögeye ne de ikinci ögeye, aksine birleşime

bağlıdır. Bu noktada birleşimi oluşturan öğeler arasındaki nedenlilik ilkesi ölçüt olarak değerlendirilebilir. Yani birimleri açıklayıcı öğeler saptanabildiği sürece aralarında nedenlilikten bahsedilebilmektedir. Birleşimin genel anlamına bakıldığında *Grund+[Wasser+Spiegel]* yapısı birleşimin anlamını karşılamaktadır. Diğer bir deyişle birleşimlerin bir araya gelerek ortaya çıkan genel anlamla ikinci yapı örtüşmektedir. O halde ikinci çözümleme (*Grund+[Wasser+Spiegel]*) nedenlilik ilkesi dikkate alındığında biçimbilimsel açıdan daha doğru olacaktır. Almanca'nın söz konusu yapısal özelliğinin diğer önekimsi Ad+Ad Birleşimlerinde de var olduğu yaptığımız çalışma içeriğinden de anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Altmann, H. (2011). *Prüfungswissen Wortbildung*. 3. durchgesehene Aufl. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht Verlag,
- Büyükkantarçioğlu, N. (2000). Türkçe Sözcük Biçimlenmesinde Düzlemler ve Türetmeler. *Nalan Büyükkantarçioğlu, "Türkçe Sözcük Biçimlenmesinde Düzlemler ve TüHacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 17, Sayı: 1, 81-94, s. 82.*
- Eisenberg, P. (2013). *Grundriss der Deutschen Grammatik Band 1: Das Wort*. Stuttgart Weimar: J. B. Metzler Verlag.
- Eker, S. (2013). *Çağdaş Türk Dili*, (8. baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Elsen, H. (2011). *Grundzüge der Morphologie des Deutschen*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter Verlag.
- Ernst, P. (2004). *Germanistische Sprachwissenschaft, Eine Einführung in die synchrone Sprachwissenschaft des Deutschen*. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandel.
- Naumann, B. (2000). *Einführung in die Wortbildungslehre des Deutschen*. 3. neubearbeitete Aufl. Tübingen: Max Niemeyer Verlag,
- Pelz, H. (1990). *Linguistik für Anfänger*. (9. Aufl.).Hamburg: Hoffmann und Campe Verlag,
- Römer, C., & Matzke, B. (2003). *Lexikologie des Deutschen- Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Schöneck, W. (2005). W. Schöneck, „Morphologie: Die Lehre von den Bausteinen der Wörter“. J. Volmert içinde, *W. Schöneck, „Morphologie: Die Lehre von den Grundkurs Sprachwissenschaft. Eine Einführung in die Sprachwissenschaft für Lehramtsstudiengänge, (5. korrigierte und ergänzte Aufl.) (s. 104)*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Türkçe Sözlük (2011), Türk Dil Kurumu Yayınları, 11.Baskı, Ankara.
- Vardar, Berke, (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları (1. baskı), İstanbul.
- Wahrig, (2011) *Deutsches Wörterbuch*, (9. Auflage), C. H. Beck Verlag, Nördlingen.